

תשובה בנושא:

השתתפות אבות בהופעת בנותיהן

הרב יונתן רוזנצוויג

השתתפות אבות בהופעת בנותיהם

ו' כסלו התשע"ט.

לכבוד מנכ"ל תנועת נאמני תורה ועבודה,

הריני לבאר עבורך את דבריי הקצרים בסרטון שהופץ על ידיכם בנוגע להשתתפות אבות בהופעת בנותיהם, כדי שמקורות ההלכה העומדים בבסיס עמדתי יהיו ברורים לכל.

בסוף מסכת קידושין (פ"א:-פ"ב). מסופר על רב אחא בר אבא שהיה ישן עם נכדתו בקירוב בשר, ושאלוהו שלכאורה יש בכך משום איסור שימוש באישה על פי דברי שמואל, והשיב להם שמעשיו נעשו על פי כללו של שמואל: "הכול לשם שמיים". וכך הסביר רש"י: "ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב את בתה", וכדברים אלו כתבו הרמ"ה, וכן בפירוש המיוחס לרבי שמואל מרמרו (מתלמידי רש"י). וביתר שאת, הסביר עיקרון זה הריטב"א:

"הכל לפי דעת שמים – וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה ואפילו להסתכל בבגדי צבעונים של אשה אסור... ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש, והיינו ההיא דרבי יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע, ורבי אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר, וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרוניתא, ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן כדחזינן בשמעתין בכל הני עובדין דמייתנין, ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה, שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

היתר מיוחד זה שמציע שמואל – "הכל לשם שמיים" – הוא היתר מיוחד על בסיס אישי, ומהותו הינה שעניין מסוים אינו גורם להרהור לאותו יחיד, אף שלציבור הוא אכן גורם להרהור. ישיבה בשערי בית הטבילה כפי שעשו רבי יוחנן ורב גידל, שאילה בשלום אישה, הסתכלות בבגדי צבעונים של אישה, שימוש באישה, הסתכלות באישה או דיבור עמה לאורך זמן – כל אלו הם עניינים שבעלמא אומרת הגמרא שיש לאוסרם, כיוון שהם מביאים להרהורים אסורים באופן ודאי או קרוב לוודאי. אמנם, אם אדם מסוים מכיר בעצמו שהוא מסוגל להתעסק בעניינים אלו לשם שמיים, כלומר: למטרה תמימה שאין בה יסוד מיני של הרהורים אסורים, יכול הוא לעשות כן. הריטב"א מוסיף שאין לכל אדם להקל בכך, כמובן, שכן על פי רוב דברים אלו אכן מביאים לתקלה ומכשול, אך למי שמכיר בעצמו שהדבר לא ישפיע עליו לרעה יש להתיר.

כך אף יש להבין דברי רב גידל במסכת ברכות (כ'). שהנשים דומות בעינינו כאוויזים לבנות, וכן דברי רב אדא בר אהבה במסכת כתובות (י"ז). שהרקיד הכלה על כתפיו ואמר שהיא דומה עליו כקרשים של עץ, שכוונתם היא שלהם באופן מיוחד אין הדבר משפיע כלל, אף שבאופן עקרוני ודאי שיש בכך איסור. אכן, בימינו אין לי ספק כי כל אדם שינהג באופנים אלו יוקע על ידי החברה, ובצדק. החברה השתנתה בצורה כזו שכיום התנהגות כזו איננה נאותה בשום קנה מידה, מה עוד שיש לפקפק אם יש בינינו מי שכוונותיו כל כך טהורות שניתן לסמוך עליו בעניינים אלו.

אולם, זאת יש לדעת, שכשם שיש דברים שבגמרא מצאנו מי שהתיר לעצמו לעשותם והיום בוודאי בוודאי שיש לאסור עליהם לכל אדם בתכלית האיסור, כך יש ענייני צניעות מסוימים שמשנתנים עם הזמן לכיוון המקל, והכל לפי המקום ולפי העניין.

מטעם זה מצאנו במסכת בבא בתרא (צ"א:) את דברי רבי יוחנן שאמר: "נהירנא כד הוּו מטיילין טליא וטלייתא בשוקא כבר שית עשרה וכבר שב עשרה, ולא הוּו חטאן". רבי יוחנן – שיש להניח שבזמנו כבר נשתנה הדבר לחומרא – מעיד שבילדותו היו נוהגים בנים ובנות לצאת אל השוק יחד, בני שש עשרה ושבע עשרה, ולא היו חוטאים זה עם זה. אמנם הזמנים, כאמור, משתנים, ובכל דור ודור צריכים חכמי הזמן לעמוד על הכיוון החינוכי הראוי עבור בני ובנות אותו הדור.

בשו"ת שיח נחום (סימן קי"ב) התייחס מורי ורבי הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ' לעובדה שההלכות הקשורות בהפרדה בין נשים לגברים הינם תלויי מקום וזמן. מפאת חשיבות הדברים, אביא את דבריו בהרחבה:

"רגישותם של בני אדם לדברים שונים, מושפעת מהאווירה, מהנהלים ומארחות החיים המקובלים בחברה, והם שיוצרים תגובות שונות לתופעות דומות. דלומר, לאותה תופעה ייתכנו השפעות ותגובות שונות לפי ארחות החיים המקובלות בכל חברה וחברה... יש נסיבות שבחברה משותפת השפעת הגירויים עשויה לפחות... בני אדם שחיים בחברה שאין בה תערובת כלל בין אנשים ונשים, לרוב סף הרגישות שלהם שונה לחלוטין מאלו שמורגלים וחשופים תמיד לחברה מעורבת. אין זאת אומרת שבחברה מעורבת הסיכונים להיכשל בחטאים חמורים הם בהכרח גדולים ביותר, ואף לא שבחברה נפרדת האנשים לגמרי חסינים בפני כשלונות מוסריים שונים. וכמו שיש נסיונות בחשיפה, כך ישנם כנגדם במקום שנקבעים גדרים וסייגים על ידי החברה... בסופו של דבר, לא ניתן לקבוע נורמות מסוימות שיבטיחו שלא תהיינה בעיות, פיתויים, גירויים וכישלונות. כל יחיד חייב לפתח בעצמו כוח עמידה ואחריות לשמור על נפשו...

כשהשנים כתיקונן, כשהחברה הייתה פחות או יותר יציבה ומשפחות יושבות במקומן לאורך דורות, התפתחו במקומות שונים נהלים מסוימים, וזה היה לפי צרכו, טעמו ורוחו של הציבור. הדברים הולכים ונעשים קשים ביותר כשנמצאים בתוך חברה שהיא בתקופת מעבר ואין בה דפוסים קבועים. בחברה כזו של קיבוץ גלויות, שיש בה בני אדם שגדלו בקהילות שהנורמות שם שונות מן הקצה אל הקצה, והם כולם נמצאים במקום אחד ואין נהלים מקובלים על כולם, הדבר גורם לחיכוכים רבים, ולא רק חיכוכים אלא גם לאפשרויות של כישלון מוסרי מכל הצדדים.

נסתכל לדוגמא בחברה שבה, כמעט בכל המשפחות, הנשים עובדות. אישה שעובדת מחוץ לבית ברור שהיא גם חשופה לציבור שונה. ברור שהיא תבוא במגע עם אנשים שונים בגישתם, באורחות חייהם, ובערכים שלהם, מהחברה שממנה היא באה, והוא הדין גם לגברים. חברה כזו, אם למשל יהיו בה נהלים של הפרדה גמורה בין האנשים לנשים באירועים פנימיים בתוך החברה – הדבר עלול ליצור מתחים. כי כל אחד מהם, כס הנשים וגם הגברים, בכל יום נמצא בחברה פתוחה, ופתאום כשהם חוזרים הביתה במפגשים שבתוך הציבור הקטן הזה הם יהיו נפרדים. במקרה זה, ההפרדה עצמה עלולה ליצור גירויים מחודשים, במקום להפחית גירויים, כי כל מצב שהוא שונה, בהכרח גורם להתייחסות, ומעורר תשומת לב וגורר הרהורים מהרהורים שונים.

קשה להניח שהפרדה כזו תוכל גם להחזיר לאורך זמן, מפני שלמעשה היא תכסה רק מיעוט קטן של כל המגעים החברתיים של הציבור...

בתקופת מעבר כמו התקופה שלנו אי אפשר לקבוע צורות התנהגות שיתאימו לכל הציבור כולו. כל קהל צריך לדאוג לציבור שלו... מסקנה העולה היא, שאי אפשר לקבוע הנחיות מוחלטות לכל המקרים... בפרט אצל צעירים יש כל מיני התפתחויות שונות, וצריך לנסות לחסן את האדם מפני יצרו. סף הגירוי משתנה אצל אותו אדם מזמן לזמן. לעולם צריך לחנך כי אסור להתחמק מאחריות אישית ופרטית להתנהגות ברמה מוסרית גבוהה".

דבריו הנפלאים של הגרנ"א רבינוביץ' ודאי דברים של טעם הם, אך עדיין יש לברר את ביסוסם ההלכתי. מדוע זה נאמר שבענייני צניעות שינויי החברה משפיעים באופן כה מרכזי על ההלכה, בעוד בתחומי הלכה רבים אנו מקפידים להדגיש שאין כל שינוי בהלכה? נראה שגרעין התשובה לשאלה זו מצוי בכללו של שמואל שהובא לעיל: "הכל לשם שמיים". כבר הבאתי לעיל את דברי הריטב"א המסביר שיש כאן היתר הניתן על בסיס אישי לאלו שאין חווים הרהורים אסורים או הנאה אסורה מאותם דברים שרוב העם אכן חווה בהם חוויות אלו, אך לסתם אדם אין להקל בזה. הרב יהודה הרצל הנקין, בשו"ת בני בני (ד', חלק המאמרים, מאמר "הרהור והרגל"), העיר את הדברים החשובים הבאים:

"אלא צריך לאמר שאף על פי שאין אדם רשאי להקל לעצמו בעניינים אלה אם לא שהוא חסיד גדול ויודע ששולט ביצרו, זהו ביחיד שאסור לו לפרוץ גדרות, אבל בדבר שנתפשט ודשו בו רבים שפיר יכולים הרבים לסמוך שמתוך רוב הרגלם אינם באים לידי הרהור... אך בכדי למנוע מכשול נחוץ להבהיר את הסייגים הבאים: (1) איסורים רבים אינם תלויים בהרהור ולא ניתן להמתיקם בשום אופן... (2) אין לדמות מנהג למנהג, אלא יש לדון בכל מנהג והרגל לגופו... (3) כל הדברים אמורים רק לגבי פעולות שבמהותן הן תמימות... שאין בהן גירוי היצר מצד עצמן. כאשר החשש הוא שעצם הקירבה בין אנשים ונשים היא אשר תביא להרהור אף שאין הכוונה לכך, יכול ההרגל למנוע הרהור. לעומת זה, שום היתר אינו ניתן בפעולות שיש בהן גירוי ברור של היצר... (4) אין ההכרעה המעשית בעניינים אלה מסורה אלא לבעלי הוראה המעורים בדעתם עם הבריות ומכירים את קהילותיהם... (5) אין הדברים אמורים אלא במקום שכבר נהגו, ואינם היתר להנהיג כן במקום שלא נהגו".

עתה ניתן להבין כיצד נוצרים השינויים בדיני צניעות מזמן לזמן. המעיין בסוגיה נוספת במסכת בבא בתרא (נ"ז:) יראה סוגיה שלמה – שאין כאן המקום להאריך בה – שנוגעת בנידוננו. העולה משם הוא כדלקמן. ההלכה מחלקת בין שני סוגי פעולות: פעולות תמימות שרק ייתכן שיביאו לידי הרהורים אסורים או הנאה אסורה, מצד אחד, ופעולות שיש בהם הקשר מיני או גירוי היצר, או שודאי או קרוב לודאי שיביאו לידי הרהורים אסורים או הנאה אסורה, מצד שני. הפעולות מן הסוג הראשון אינן צריכות להיתר על מנת לעשותן. מותר לעשותן אף כשיש חשש הרהור אסור או הנאה אסורה או גירוי היצר, ולא אסרו אלא במקום שניתן להשיג את מטרת אותה הפעולה על ידי פעולה אחרת ללא טורח או הפסד. הפעולות מן הסוג השני אינן מותרות אלא בהיתר מיוחד, כפי שנתבאר לעיל.

כללים אלו אינם משתנים. **אולם, מה שנכלל בהם אכן משתנה. השינויים בחברה גורמים לתזוזה בין שתי הקבוצות שהגדרנו.** יש דברים שבחברה מסוימת יהיו בעלי הקשר מיני ואילו בחברה אחרת ייחשבו לפעולות תמימות לחלוטין. השינוי החברתי אינו משנה את ההגדרה ההלכתית, כמובן, אלא את ההגדרה המציאותית, וההגדרה המציאותית המשתנה מציבה בהתאם את העניין הנדון בקבוצה ההלכתית שאליה הוא משתייך. אצל מפרשים ופוסקים רבים המושג שמשמשים בו על מנת לבטא את המעבר מקבוצה לקבוצה הינו "אורחא". כל דבר שהוא "אורחא", שרגילים בו, ככל הנראה אין בו גירוי היצר ומעמדו כמעמדה של פעולה תמימה שאין בה שום איסור.

הדוגמאות לכך מרובות. תוספות במסכת קידושין (פ"ב.) כתבו שעל דין "הכל לשם שמיים" אנו סומכים שאנו משתמשים בנשים, ונראה שכוונתם שכבר הפך זה להיתר ציבורי כיוון שלא היתה הכוונה ליהנות מהנשים אלא בתור שירות בלבד. הפני יהושע במסכת קידושין (ע"י.) כתב שלפי אחת הדעות בגמרא שאילה בשלום אישה אין בה חיבה כיון שרגילים בה, והמהר"ם שיק (אבהע"ז, נ"ג) כותב שעל כן נוהגים להקל בזה. הלבוש (או"ח, מנהגים, ל') כתב שנוהגים לברך 'שהשמחה במעונו' אף בתערובת נשים וגברים יחד, כיון שאנו רגילים בנשים ואין חשש הרהור. הציץ אליעזר (ט', נ"י) כותב שמותר ללכת אחורי אישה כיון שהיום השתנתה המציאות ונשים הולכות ברשות הרבים דרך קבע, וכן הביא שם דברי הגרשז"א להקל בזה במקום מצוה או נימוס, ודברים אלו מבוססים על דברי הלקט יושר (יו"ד, שע"ו) שבימינו השתנה הדין. וגם הגאון הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (או"ח, ו', י"ג) הביא מספר דרך פקודיך (לא תעשה ל"ה) שכתב כדברים האלו שהדין משתנה לפי המציאות.

ביטוי לכך ניתן למצוא גם בתשובת הרב משה פינשטיין, שבשו"ת אגרות משה (או"ח א', כ"ו) השיב לשואל בדבר שמיעת קול זמר פנויה טהורה, ותוך כדי דבריו כתב בלשון זו :

"במה שכתב כבוד תורתו הרב שאי אפשר לו למחות שלא יבואו ההורים לשמוע בקול זמרת התינוקות בלא פירוד גדול ומחלוקת, לכן רוצה לידע דעתי איך הוא עצם הדין בשמיעת קול זמר פנויה טהורה... נראה דכיון שאין האיסור מצד זה עצמו דנהנה מפנויה טהורה, רק משום חשש שמא יבוא לידי הרהור, אין זה אלא בפנויה גדולה שהיא טהורה, אבל בקטנות אין לחוש להרהור כי אין מצוי שיתאווה אף מהפרוצים... וממילא אין שייך שיהרהר בעבירה על ידי שיסתכל בה או שישמע קולה אף כשיכוין ליהנות ממנה, כיון דאין בזה בקטנות שום קירוב לתאות תשמיש שיבוא להרהר על ידי זה..."

לכן נראה למעשה כיון שכבוד תורתו הרב כותב שאי אפשר להחמיר יותר מכפי הדין כפי הראוי לאנשי מעשה, יש להתיר כשיהיו המזמרות קטנות לא יותר מבנות י"א שנה. וגדולות מבנות י"א אף כשידוע שעדיין לא ראו דם אף שמדינא הוכחתי שיש להקל, מכל מקום יש להחמיר כי מאחר שכבר יש בשנים אלו עתה שרואות דם אין לחלק ביניהם, ובלא צורך אין להתיר כלל כי בדברים כאלו המחמיר קדוש יאמר לו".

מדברים אלו מוכח שבהינתן מצב שבו אין איסור מוחלט מדברי תורה או מדברי חכמים, וכל החשש הוא אך ורק משום הרהור, יש מקום להתחשב בנתונים של המקרה המסוים, ולבחון אם אכן יש מקום לחוש להרהור, אם לאו. כאמור לעיל, ההרהור קשור ברגילות, ואם כן יש לבחון כל דור וכל חברה לפי מה שהיא רגילה אליו.

אמנם זאת יש להדגיש, שלא כל דבר שרגילים בו נהפך להיתר. רגילות אינה מעידה באופן ישיר שהדבר שרגילים בו הוא אף דבר שלא צריך להישמר ממנו. נהפוך הוא: דברים מסוימים שרגילים בהם, יש להחמיר בהם שבעתיים דווקא עקב עובדה זו. ישנם שני סוגי רגילות. הסוג הראשון כולל דברים שהסיבה שהציבור הורגל בהם הוא מפני שאכן עניינים אלו נתפסים כפעולות תמימות שאין בהם הקשר מיני או גירוי היצר, וכן אין הם מעוררים הנאות אסורות או הרהורים אסורים באופן ודאי או קרוב לודאי. בדברים אלו הרגילות היא **סימן** לכך שאכן המציאות השתנתה, ועל סימן זה אנו סומכים אף להקל מבחינה הלכתית באותם עניינים.

לעומת זאת, ישנם דברים שהרגילות בהם נובעת מכך שבמציאות הקיימת החברה מאפשרת חופש-פעולה רחב ביותר לגברים ונשים החיים בה, כך שאלו יכולים, ברצונם, להתלבש או להתנהג בצורות שיש בהם הקשר מיני או שהיא מעוררת את היצר או מביאה לידי מחשבות אסורות והנאות אסורות. מאחר והחברה כיום מקדשת מאוד את הזכות האישית של כל אחד ואחד, ואינה דוחקת זכות זו אלא במקום שהפגיעה ברגישות הציבור היא ברורה, אין לראות בקהות-החוששים של הציבור לענייני צניעות כמדד לכך שכל מה שנעשה הוא בגדר פעולה תמימה שאינה גורמת הרהור. רבות מהנורמות הנהוגות היום בחברה, אף שהחברה רגילה בהן, הרי הן בעלות מטען מיני נכבד, וגורמות להרהורים אסורים וגירוי היצר.

וכאן מידת ההלכה מתהפכת. בעוד בסוג הרגילות הראשון שמעיד על הפיכתה של פעולה מסוימת לתמימה הקלה ההלכה שלא להצטרך להרחיק כל אותם הרחקות שדרשו חז"ל, בסוג הרגילות השני העובדה שהדבר רגיל בחברה מצריך התרחקות יותר מהרגיל. מצב שבו המתירנות פושה ברחובותינו אינו מכשיר אותה, חס ושלום, אלא אדרבה: מצב זה דורש מאיתנו משנה זהירות, שמירת העניינים והתרחקות שלא נבוא לא לידי ניסיון ולא לידי ביזיון.

מעתה, נבוא לנידוננו. הנה, בהופעות בית-ספריות או בהופעות של תנועות נוער על פי רוב ישנו פס-קול המושמע ברקע, כך שאין אנו באים לדון כלל בעניינה של שירת נשים בכגון זה. הבעיה לכאורה טמונה בהסתכלות בבנות, ובמיוחד כשיש ריקוד שהן מכינות להציג בפני ההורים, המשפחה והחברים. אמנם נכון הוא שלעניין הסתכלות ישנה מחלוקת בין הראשונים והאחרונים, ומחלוקת זו מבוארת באר היטב בשו"ת יביע אומר (ו', או"ח, י"ג), ואציע למעיינים לקרוא את הדברים במלואם במקורם. אולם לענייננו אביא כמה מקורות להסביר את יסוד ההיתר בענייננו.

לעניין הסתכלות בקשת הביא האבודרהם (עמוד שמ"ד) את הדברים הבאים בשם הרא"ש: "נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין, והא אמרינן שהמסתכל בקשת עיניו כהות? והשיב דאין מסתכל כרואה, כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה, ואסור". דברים אלו הובאו בבית יוסף (או"ח, רכ"ט) ונראה שנפסקו גם בשולחן ערוך (שם, סעיף א'). כן הובאו בכמה ממפרשי השולחן ערוך שם, והזכירו גם המגן אברהם (או"ח, קכ"ח, ס"ק ל"ה) בנוגע להסתכלות בכהנים, וגם שם החזיקו בשיטתו כמה אחרונים.

אכן, גם לעניין הסתכלות באשה מצאנו כמה ראשונים ואחרונים הנוקטים בחילוק זה, ולדוגמה כתבו תלמידי רבינו יונה (י"ז. בדפי הרי"ף): "וכן כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה, אבל בראייה בעלמא מותר". ובשיטה מקובצת למסכת כתובות (י"ז). הביא בתוך דברי תלמידי רבינו יונה את דברי הרמ"ה לעניין הסתכלות בכלה על ידי העדים: "ורבינו מאיר הלוי ז"ל תירץ

בענין אחר, דדוקא להסתכל אמרו דאינו מותר, אבל ראייה בעלמא לפי שעה בשעה שמוליכין אותה מותר". מתוך דברים אלו משמע שהיתר הראייה הוא "לפי שעה", ואף שבכמה ספרים משמע שהסתכלות אינה אלא באקראי בלבד ולא בכוונה, כאן ברור שאף בכוונה יש היתר אם אינו אלא לפי שעה וללא כוונת חטא. גם בילקוט יוסף (פסוקי דזמרה וקריאת שמע, סימן ע"ה) בהערות הגדיר הסתכלות באופן דומה: "שממקד את עיניו זמן מה באותו דבר", ולמדנו שהסתכלות הינה התמקדות מכוונת, שכן יש לחשוש בה שתביא את האדם לידי חטא.

בשו"ת יביע אומר (שם) הביא גם מדברי ספר חסידים תנינא (סימן צ"ט), אחיינו של הרא"ש, בזו הלשון: "שאלתי את דודי ורבי רבינו אשר ז"ל, איך נוקשים כל העולם באיסור הסתכלות בקשת, ענה דודי ואמר לי, כי לשון המסתכל אינו אלא כשמביט בכוון זמן ארוך למה הוא דומה ולמי ישוה, אבל לישא עיניו ולראותה כרגע שפיר דמי. וכן המסתכל בנשים פירוש שמביט בכוונה. מיהו נראה לי ששיטה דחוקה היא, והמחמיר שלא לעשות כן ששון ושמחה ישיג". ועוד הביא שם מספר יוסף אומץ (סימן תע"ד): "ולי נראה דבראיה בעלמא אין איסור כלל, רק בהסתכלות, רצוני לומר: שמביט בה בעומק לבבו, כדמוכח לישנא דהמסתכל בכמה דוכתי בש"ס".

מכל הני"ל יוצא שאמנם יש מקום להחמיר בראייה, אך מעיקר הדין יש גם מקום לומר שאין בכך כל עבירה ועוון, וכמו שכתב הנצי"ב בהעמק שאלה (יתרו, שאילתא נ"ב, סק"א) שאיסור ההסתכלות ללא מחשבת עבירה אינו אלא זהירות מדרבנן: "ויותר יש לומר דודאי אזהרת איסור מן התורה ו"ונשמרתם מכל דבר רע" לא היה אסור אלא הסתכלות שמביאה לידי מחשבה, אבל הזהיר מעביר עיניו לגמרי שלא יבוא לידי הסתכלות (אבל בכלה יש לומר דשרי כדי להעיד...). גם המשנה ברורה (או"ח, ע"ה, סק"ז) כתב: "וראייה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי, אם לא מצד המוסר, ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם חשוב יש לו ליזהר בכל גוונ".

היוצא מדברינו שאם אדם מסתכל בכוונה ליהנות יש בכך איסור תורה, וגם אם אינו מסתכל בכוונה ליהנות יש מקום להחמיר משום סייג לתורה. אולם לעניות דעתי הדבר ברור – על פי מה שנתבאר לעיל – שכל זה בדבר כזה ובמקום כזה שיש חשש שההסתכלות תביא לידי הרהור, אך במקרה כזה שאין חשש סביר כזה כלל אין צורך לחשוש אף לא מדרבנן, ורבים מרבתינו הראשונים והאחרונים יודו בכך.

והנה, בהופעות מעין אלו מגיעים הגברים על מנת לצפות בבני משפחותיהם, ואינם מתמקדים כלל בבנות האחרות. כמו כן, לא מדובר בריקודים של נשות מקצוע שריקודן מושך את העין, הלבושים בצורה שאיננה צנועה, או הרוקדים בצורה שהצניעות יפה לה. על פי רוב אירועים אלו מתנהלים בטוב טעם, ומתוך ראייה ערכית וחינוכית, ומתוך מטרה להנחיל את ערכי היהדות לבנים ולבנות המשתתפים בהם.

כמובן, אם יודע אדם בעצמו שיש לו מחשבות זרות באירועים כאלו, ודאי שאין זה ראוי לאותו אחד להשתתף, אך על זה יש לומר את מה שכתב בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ב', י"ד) אודות מי שחשש לנסוע ברכבת התחתית מחשש נגיעה: "אבל אם יודע שהוא יבוא לידי הרהור יש לו למנוע מללכת אז אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח לילך אז גם כן לעבודתו אין לאסור לו אף בכהאי גוונא, ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה כעצת הרמב"ם... ואם יודע שטבעו רע ויבוא מזה

לידי קישוי אבר אסור לו לילך אז גם לעבודתו. אבל חס ושלום לאדם להיות כן דבא זה מבטלה...
וצריך לעסוק בתורה ובמלאכה ולא יהיה כך".

כמו כן, כפי שהבאתי לעיל מתשובת הרב פינשטיין, אף ראייה של הבנות האחרות אין בה הרהור, ובעיקר בבנות קטנות, וגם בבנות גדולות יש מקום לפסוק על פי העניין ועל פי המקום והזמן. ואף שיש גם מקום להחמיר בכל זה כמו שכבר כתבתי לעיל, וודאי שצריך שום שכל בדברים אלו לגבול גבולות במקומות הנצרכים, מכל מקום אין גם להחמיר יתר על המידה, ובמיוחד בדורנו שיש צורך להעמיד את הדת על תילה, ואת ההלכה על מקורה, ולהתנהל בשקיפות הלכתית אל מול הציבור, ולא לגזור עליהם גזירות העלולות להרחיקם מהתורה והמצוות במקום לקרבם, ועל כגון זה נראה לי נכון לקרוא את דברי השרידי אש המפורסמים בתשובתו (א', ע"ז) לעניין שירת בנים ובנות יחדיו:

"מכל מקום, כשנשאלתי על זה ממנהלי "ישורון" הוריתי להם שימשיכו את פעולתם על פי הדרך שהתוו להם גדולי אשכנז, שהיו צדיקים גדולים וכל כוונתם היתה לשם שמים, להציל את הנוער מסכנת הטמיעה שהתפשטה באשכנז בימיהם ועל ידי כך הצילו כמה נפשות מישראל והצליחו לקרבם לתורה וליראת שמיים, וגדולי אשכנז היו בקיאים ומומחים בחכמת החינוך ולכן הצליחו במעשיהם להקים דורות שלמים של בעלי יראת שמיים והשכלה חילונית כאחד, מה שלא עלה בידי גאוני גדולי ליטא ופולין, לפי שלא ידעו לכוון את החינוך על פי תנאי הזמן. וידוע מה שסיפר הגאון מורנו הרב ישראל סלנטר זצ"ל בשו"ב מאשכנז ושם נזדמן עם הגאון הצדיק רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל וראה אותו מרצה שיעורים בתנ"ך ושולחן ערוך לפני נשים צעירות ובתולות. וכה אמר: אם יבוא מי מרבני ליטא להנהיג כן בעדתו, וודאי שיעבירו אותו מכהונתו, וכן הדין. מכל מקום הלוואי שיהיה חלקי בגן עדן עם הגאון הצדיק רבי עזריאל הילדסהיימר. והטעם הוא משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", כמו שנבאר להלן.

והנה רבני פולין ואונגרו שנתגלגלו למדינת צרפת רואים את המנהגים החדשים שהנהיגו חרדי צרפת עפ"י שיטת גאוני וצדיקי אשכנז, והם מוחים נגדם בעוז, לפי שמנהגים אלו הם נגד דינים מפורשים בגמרא ופוסקים, כנ"ל. אולם אין הרבנים הנ"ל בקיאים בתנאי החיים השוררים במדינת צרפת ואינם רואים את המצב הירוד של היהדות שם. להיפך, בדרישותיהם הם מעמידים בסכנה את התפתחותו של הארגון הזה, אשר כבר הצליח הרבה בפעולתו החינוכית, כמו שתיאר כבוד תורתו במכתבו וכל דבריו הם כנים ואמתיים, וזה ידוע לכל.

ידוע כמה חזק שטף ההתבוללות בארץ צרפת וכמה גדול מספרם של נישואי התערובת במדינה זו. בניגוד לארצות אחרות ששם היהדות הולכת ומתגברת ומתנערת משפלותה, הנה בצרפת הטמיעה הולכת וגדלה. תנאי הסביבה הצרפתית המיוחדת, המצטיינת בקלות דעת ובדלות של עיון רציני מעמיק, רוח החירות והחופש והרדיפה אחרי נוחיות נעימה וזוהר חיצוני מקסים, גורמים להתפשטות מחלת ההתבוללות בארץ זו ורבים הם חלליה בקרב יוצאי רוסיה ופולין רחמנא ליצלן, ואם לא יתאזרו ויתעודדו לאחוז בדרכי הצלה ולהקים פנת מגן לשרידים יחידים אשר יוכלו אחרי חינוכם ולימודם בקודש להכין דור חדש נאמן לה' ולתורתו, אם יזניחו את המעשה הבדוק והמנוסה של החינוך החרדי לפי שיטת גדולי אשכנז - סופה של יהדות צרפת גויעה וכליה גמורה חס ושלום. עת לעשות לה' וכו'.

עצם ההתאגדות של בנים ובנות תחת דגל התורה והמסורה מהווה כח גדול של חיזוק ועידוד לרוח הנוער שהוא נתון תחת השפעה בלתי פוסקת של בית הספר הנכרי והסביבה הגויית. הגורם העיקרי למצב המעציב והמבאיש שנולד בצרפת הוא לפי דעתי רגש הבדידות המעיק על לבו של הנוער היהודי. הנער, או הנערה היהודית, מרגיש את עצמו בודד ונעזב לנפשו. אין לו אחיזה נפשית בקרב הבית או המשפחה של הוריו וקרוביו. הבית והמשפחה של אחינו בצרפת נתרוקנו מנחלת אבותיהם וממסורתם של הווי יהודי חי ורענן, אין בהם סימן שלחיים ברוח היהדות. הרדיפה אחרי כסף ותענוגות - עולם עשתה שמות בקרבם וגרמה לפריקת עול תורה ומצוות. הצעיר היהודי כשהוא מגיע לגיל בוגר מרגיש את עצמו בודד בעולמו. היהדות, כפי המתודה של הוראת הזקנים והישישים מסוג הישן, היא בעיניו חיים של נזירות ובדידות, והלימוד עצמו מורגש אצלו כשיעמום מייגע, ואת היהדות הם רואים כעין גיטו רוחני של ימי הביניים שיש להחלץ ממנו בכל כוח.

הצעירים והצעירות בצרפת הם מנותקים מכל מגע ומשא חברותי עם יהדות אמת מלאה חיים ותנועה, מכל לימוד מבדח ומושך את הלב, אין שום קשר בין איש לאיש, אינם מצטרפים ואינם מתחברים זה אל זה מחוסר אידיאלים משותפים, ולפיכך הם הולכים ונסחפים עם הזרם הזר של הסביבה הגויית. התוצאות ידועות למדי, הם הולכים ונטמעים ונבלעים בין הגויים, ולפיכך אני מקדם בשמחה ובברכה את הארגון "ישורון", שהוא עומד ונלחם מלחמת מגן לרוח ישראל ולתורתו. קודם כל הוא מגרש את הבדידות הנפשית ורוח היאוש והרפיון של הצעיר או הצעירה, בראותם כי לא אלמן ישראל ועדיין ישנם בתוכנו צעירים וצעירות שומרי תורה ומצוות. הם מעודדים זה את זה ברוח ומזרזים זה את זה שלא להתבייש מפני המלעיגים מקרב אחיהם וקרוביהם. ודבר זה בלבד כדאי הוא להמליץ זכות על האיגוד הכשר הזה נגד מקטרגיו. ואף הלימוד בחבורה בצורה נאה ומתוקנה הוא גורם חינוכי גדול שאין להמעיט את ערכו.

גם ההכרה וההתיידידות ההדדית כשהיא נשמרת במסגרת של צניעות יהודית וכן הטיולים והשעשועים הכשרים והצנועים יש להם כוח משיכה גדול. הם יוצרים סביבה ואווירה שכולה יהודית טהורה, שבתוכה סופגים ריח של אהבת תורה ואהבת יהדות. סוף סוף אין לנו דיקטטורה צבאית ואין ביכולתנו לנקוט אמצעי כפיה נגד הנוער המתרחק מאתנו. לא נשאר לנו אלא דרך הצלה אחת ויחידה, לחבב את היהדות ולהראות את נועמה ויפיה הרוחניים במסגרת של חברותא יהודית השומרת על עצמאותה הרוחנית באומץ לב ובגאון".

כמובן, אין אני יכול לכלול כלל עבור כל קהילה וקהילה, אך נראה לי שבהרבה קהילות ההגעה להופעות אלו כמשפחה, ונתינת תשומת הלב לגידול הילדים ולהכרה בהישגיהם בתוך מסגרת רוחנית-חינוכית על ידי שני ההורים גם יחד, יש בה בהחלט תמיכה בכיוון רוחני חשוב לצורך גידול הילדים והעמדתם על הדרך הסלולה והנכונה. כיוון שכבר נתבאר שמעיקר הדין אין בכל זה בעייתיות כלשהי, נראה שאין שום צורך להדיר את האבות מהופעות אלו. ומכל מקום כל קהילה וקהילה תנהג כמנהגה, על פי הצרכים החינוכיים והרוחניים הנראים לה מתאימים ביותר.

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.